

*PRIMATES POPULI ISTRIE PROVINCIĘ NA RIŽANSKOM SABORU**Maurizio LEVAK*

Filozofski fakultet u Puli, HR-52100 Pula, Ulica I. Matetića Ronjgova 1

e-mail: maurizio.levak@pu.htnet.hr

IZVLEČEK

Avtor analizira udeležence Rižanskega zbora, ki so navedeni kot "prvaki naroda pokrajine Istranov". S primerjavo položaja lastniškega sloja v nekdanjem Ravenskem eksarhatu in členitvijo podatkov, ki jih nudi Rižanski zbor, poskuša prepoznati značilnosti družbene skupine, ki je bila najbolj oškodovana z uvajanjem franskovskega sistema.

Ključne besede: zgodnji srednji vek, Rižanski zbor, prvaki naroda, kapitani, tribuni

*PRIMATES POPULI ISTRIE PROVINCIĘ AL PLACITO DI RISANO**SINTESI*

L'autore analizza i partecipanti al placito di Risano che vengono citati come "eroi del popolo della provincia degli Istriani". Con il confronto della situazione del ceto dei proprietari terrieri nell'esarcato di Ravenna e con l'approfondimento dei dati forniti dal Placito di Risano, l'autore vuole definire le caratteristiche del gruppo sociale che è stato più colpito dall'introduzione del sistema dei Franchi.

Parole chiave: primo Medioevo, Placito di Risano, eroi popolari, capitani, tribuni

Na Rižanskom saboru, koji su sazvali carski izaslanici svećenik Izon te knezovi Kadolah i Ajon, sastali su se s rečenim izaslanicima vojvoda Ivan (koji se ne spominje u uvodnom dijelu isprave), patrijarh, istarski biskupi te "ostali prvaci i narod pokrajine Istrana" (*et reliquis primatibus vel populo provincię Istriensium*, 21r, 8).¹ Izaslanici kažu kako su potom izabrali iz pojedinih gradova i kaštela 172 kapetana (*tunc elegimus de singulis civitatibus seu castellis homines capitaneos*

¹ Svi će navodi iz teksta isprave s Rižanskog sabora biti prema njegovu izdanju u Krahwinkler, 2004, 67–81.

numero centum septuaginta et duos, 21r, 8–10). Podrazumijeva se da su ih izabrali između prethodno spomenutih "prvaka i naroda provincije Istrana". U zaključnom dijelu isprave stoji kako je između patrijarha, biskupâ, vojvode "i ostalih prvaka i naroda" (*vel reliquos primates et populum*, 23r, 2) dogovoreno da treba ispuniti i druga traženja kojih bi se prisežnici sjetili te ih iznijeli pod prisegom i potkrijepili starim ispravama. Konačno, u eshatokolu pisar isprave, gradeški đakon Petar, napominje kako ju je sastavio po nalogu patrijarha, vojvode i biskupâ te "prvakâ naroda provincije Istre" (*et primatum populi Istrię provincię*, 23r, 19–20).

Na Rižanski je sabor, nema sumnje, istarski "narod" došao u velikom broju, jer su među njim carski izaslanici izabrali čak 172 predstavnika koji su imali govoriti u ime svih. Iako je taj *populus* prema izaslanicima nastupio kao na prvi pogled jedinstvena cjelina, ipak je zapisivač isprave među njim istaknuo "prvake", želeći napomenuti kako je bila uočljiva skupina osoba koje su bile smatrane istaknutim članovima istarskog društva i koje su nastupile na čelu okupljenih Istrana. Prema tome, pri samom je dolasku predstavnika "naroda" na saborovanje bila prepoznatljiva društvena izdiferenciranost, to jest izdvojenost određenog sloja koji se smatra i smatran je boljim od preostale većine.

Tko su bili ti prvaci istarskog naroda i u kakvom su oni odnosu prema kapetanima iste isprave?

Iz pritužbi koje su rečeni kapetani iznijeli na Rižanskom saboru (dalje: RS) doznaje se da je vojvoda uveo franački pravni sustav te razvlastio sloj koji je upravljao pokrajinom za bizantske vlasti. "Oduzeo nam je tribunat", kažu, misleći na pravo obnašanja službi tribuna, domestika, vikarija i lokoservatora, pravo koje su imali "od давног времена, dok su bili pod vlašću grčkoga carstva". O pitanju tko su bili ti kapetani i kakav su društveni sloj predstavljali u historiografiji uglavnom nema dvojbe. Opće je prihvaćeno mišljenje kako se radi o posjednicima, točnije, predstavnicima posjedničkog sloja (Benussi, 1897, 137; Udina, 1932, 47–50; Margetić, 1993, 410–412). Taj je sloj i izazvao održavanje placita, jer se je osjetio bitno ugroženim uvođenjem novog državnog ustroja, odnosno, pravnog sustava. Tražili su povratak mjesne samouprave i svog povlaštenog položaja u njoj, jer su u novom sustavu postali podanici, bez povlastica i s brojnim osobnim obvezama prema predstavniku franačke vlasti i njegovoj obitelji. Drugim riječima, tražili su vraćanje svog javno-pravnog položaja kakav su imali u doba pripadnosti Bizantskom Carstvu. Iako su, dakle, u žalbama na račun "zloporaba" franačkog vojvode zahtijevali ispravljanje "nepravdi", jasno je da u stvari nisu tražili poštivanje aktualnog (franačkog) prava, već povratak na prijašnji, bizantski pravni sustav (Margetić, 1993, 411).

Istarski posjednici, koje isprava navodi kao "narod pokrajine", nesumnjivo su se, po prirodi stvari, međusobno lučili na male, srednje i velike posjednike. S obzirom na njihovu brojnost na RS, možemo pretpostaviti kako se je uglavnom radilo o srednjim i sitnim posjednicima, budući da je veleposjed (ustanovljeno je da je u antici na

Pulštini, najrazvijenijem području pokrajine, prevladavao srednje velik posjed [Matijašić, 1988a, 86–88] prorijeđen u društvenim i gospodarskim previranjima proteklih stoljeća. U VI. se je st. Kasiodor obraćao velikom broju poljoprivrednih proizvođača (*provincialibus Histriae*), a ne manjoj skupini velikih posjednika, jer je već tada u Istri očito prevladavao srednji i sitni posjed koji se je razvio iz kolonatskih odnosa (Matijašić, 1988b, 369). Povratak rimske vlasti i Justinijanovo vraćanje prvotnim vlasnicima zemalja koje su Goti prisvojili nije moglo bitno izmijeniti odnose jer su posjednici bili preopterećeni novčanim porezima i veliki se posjed nije mogao oporaviti, osobito nakon što je država otvoreno stala na stranu malih posjednika. To, pak, ne znači da vlast nije bila koncentrirana u rukama manjeg broja većih posjednika. Taj je sloj uspio prisvojiti upravne svjetovne dužnosti (*Ab antiquo tempore, dum fuimus sub potestate Grecorum imperii, habuerunt parentes nostri consuetudinem habendi actus tribunati, domesticos seu vicarios necnon locoservator...*, 22r, 14–16), a ne treba sumnjati da su članovi tih obitelji bili i u vrhu crkvenog ustroja pokrajine. Obnašanje upravnih službi bilo je obuhvaćeno pojmom tribunata (*tribunatus nobis abstulit*, 22r, 22; Margetić, 1994, 11–12), jer je cjelokupan sustav gradskih magistratura dobio ime po najuglednijoj službi. Objedinjavanje civilne i vojne uprave dovelo je do prožimanja vojne i zemljoposjedničke aristokracije, te su stoga tribuni bili neizostavno i zemljoposjednici. Djelujući iz gradova i kaštela, nova je klasa većih srednjih tako zauzela mjesto velikih zemljišnih posjednika prijašnjih stoljeća (Guillou, 1986, 418). Povezanost gospodarske i političke moći te obnašanje civilnih i vojnih službi objedinilo je u rukama relativno uskog kruga ljudi svu vlast u pokrajini. Tekst isprave s RS nam svjedoči kako za najmoćnije pojedince ni te dužnosti nisu bile dovoljne za zadovoljavanje njihove potrebe za javnim priznanjem društvenog položaja, pa su odlaskom u Carigrad (uz bogate darove za cara i njegovu kancelariju) ishađali počasni naslov carskog konzula (*hypatus imperialis*).

Dolaskom franačke vlasti pripadnici dotad vladajućeg sloja nisu izgubili samo pravo na samoupravu (biranje magistrata iz vlastitih redova) te zapovjedništvo nad vojnim postrojbama, već i širok spektar raznih povlastica koje su im u bizantsko doba pripadale ili su si ih, zahvaljujući slaboj središnjoj državnoj vlasti, priskrbili. Pored izgubljenih prava, posjednici su se žalili i da su opterećeni brojnim podavanjima i drugim obvezama koje u bizantsko doba nisu poznavali.

Položaj se je istarskog vladajućeg sloja, dakle, značajno promijenio nakon izlaska Istre iz političkog okvira Bizantskog Carstva. Zanimljivo je usporediti stanje poslijebizantskog razdoblja u Istri s onim u bivšem Ravenskom egzarhatu, također nekadašnjem bizantskom području. Ondje je u političkom smislu bilo puno življe, ne samo zbog odnosa s Langobardima i papinstvom, već i zbog snažnih autonomističkih nastojanja u odnosu na državno središte (do 751.). Uočljiv je sloj mjesnih uglednika koji se, u dogovoru s nadbiskupom, nastoje u što je moguće većoj mjeri osloboditi

utjecaja središnje vlasti. Carska je vlast, suprotstavljajući se njihovim pokušajima, podržavala oblikovanje širokog sloja malih posjednika. Nakon pada Egzarhata veleposjednički je sloj zadržao svoj povlašten položaj, a na ravenskom području još stoljeće i pol nakon prestanka bizantske vlasti nalazimo osobe koje nose naslov duksa, vojnog meštra (*magister militum*) i tribuna. Položaj je mjesne aristokracije predvođene nadbiskupom bio toliko jak da je papinstvu mogla desetljećima pružiti snažan i jedinstven otpor u njegovu nastojanju zamjenjivanja bizantske svjetovne vlasti papinskim autoritetom na tlu negdašnjeg Egzarhata. Društvena je elita aristokratskih obitelji vojnog podrijetla održavajući kontinuitet službi i ustanova iz bizantskog doba čuvala tako i vlastiti položaj. Na čelu joj je bio ravenki nadbiskup, koji se je nastojao iskazati nasljednikom egzarhatskih prava (upravljajući "poput egzarha") na području od Imole do mora tražeći za Ravensku nadbiskupiju povrat političko-teritorijalnog gospodstva, što je bio rezultat razvoja nezatomljene autokefalne tradicije ravenske crkve (Brown, 1987, 95–97; Carile, 1988, 61–62, 79–92). U Istri nije bio takav slučaj: istarski su posjednici dolaskom franačke vlasti izgubili položaj povlaštenog društvenog sloja i nametnute su im podložničke obveze. Više je razloga uzrokovalo tako različit razvoj prilika. Područje je Egzarhata bilo u specifičnom položaju teritorija od velike političke i simboličke važnosti, s jakom tradicijom autonomije i snažnom aristokracijom koja je imala raširenu mrežu veza od Rima do Carigrada i koja je u novonastalim odnosima lavirala između papinskih svjetovnih pretenzija, franačke vlasti i mogućnosti obnove bizantske vlasti? Do trajanja grčkih tradicija duboko u IX. st. (najbolje uočljivog u onomastici i birokratskoj praksi) zasigurno ne bi došlo u slučaju da je ono uključivalo oznaku društvene inferiornosti (Carile, 1988, 82–83). Istra je, pak, upravo zbog izostanka brojem značajnog sloja velikih posjednika bila daleko manje u mogućnosti oprijeti se novim gospodarima. Važno je uočiti i ulogu mjesnih crkvenih vlasti, koje su u Istri na strani franačkog vojvode (predstavnicima gradova i utvrda uz svoje spominju i oduzete crkvene zemlje, ali se crkva uopće ne buni), dok se je u Raveni nadbiskup nametnuo kao vođa autonomaške struje, pokušavajući se čak prikazati nasljednikom egzarhatskih svjetovnih prava, a mjesna je aristokracija prepoznala crkvene strukture kao "odlučujući element u preživljavanju egzarhatske uprave i tradicionalnih upravljačkih slojeva" (Carile, 1988, 92). U odnosu istarskih biskupa prema franačkoj vlasti vjerojatno je presudnu ulogu odigrala činjenica da se je nadređeno im crkveno središte (za razliku od ravenkog nadbiskupa) nalazilo izvan pokrajine, u Gradežu, te je stoga

2 Još je šezdesetih godina VIII. st. papa iznosio kako strahuje od "prilično brojne stranke vjernih istočnom caru u Egzarhatu i Petograđu, štoviše, da se očekuje iskrcavanje grčke flote u gradove na obali Petograđa, gdje su Mlečani djelovali kao istočni tajni agenti, prikriveni svojim trgovanjem, šireći čak i pisanu promidžbu protiv svjetovne vlasti papa" (Carile, 1988, 80; Cavarra et al., 1991, 412–413). Ako je papa i pretjerivao, nastojeći spriječiti međusobno političko približavanje franačkog kralja i bizantskog cara, ta pisma ipak govore o određenom ozračju u područjima koja je Bizant nedavno izgubio i prihvatljivosti mogućnosti njegove vojne potpore odanim mu snagama u njima.

njihov poglavar imao daleko šire područje interesa, opredijelivši se za podršku franačkoj politici nadajući se probicima iz državnog vrha (Bratož, 1994, 61–63). Pored toga, strateški položaj Istre nalagao je čvrst nadzor nad pokrajinom. Nije riječ samo o kopnenoj graničnosti prema Avarskom Kaganatu, već i pomorskom položaju između bizantskih Mletaka i Dalmacije. Istrani su bili svjesni svog značaja za Franačko Carstvo, kao i političkog trenutka, jer su u to doba odnosi između dvaju carstava u najmanju ruku zategnuti, pa pomirljiv stav franačkog vojvode na RS svakako treba dovesti u vezu s interesima franačke države na širem području.

Istarski je "narod"³ došao na skup predvođen "prvacima", najuglednijim članovima istarskog društva ne računajući, naravno, predstavnike franačke vlasti. Prvi je među kapetanima govorio "prvak Pule" (*primus omnium primas Pollensis dixit*, 21r, 30), a predstavnici su ostalih gradova i utvrda (*iudices*⁴ *de aliis civitates sive castella*, 21v, 5–6) potvrdili njegove riječi. S obzirom na to da su na skupu u ime "naroda" govorili za to izabrani i prisegnuti kapetani, podrazumijeva se da je pulski prvak bio ujedno i kapetan. Način na koji su carski izaslanici izabrali 172 kapetana nije nam poznat. Držimo kako je malo vjerojatno da su odabir učinili po svom nahodenju, jer nije jasno po kojem bi to kriteriju učinili i pitanje je bi li se "prvaci i narod" s tim odabirom složili. Oni nisu mogli podrobnije poznavati ugledne osobe, osobito ne u tolikom broju, pa je vjerojatnije da su odabir povjerali samim nazočnim Istranima, koji su među sobom izabrali predstavnike. Zato pretpostavljamo da izaslanici nisu osobno izabrali, nego "dali da se izaberu" predstavnici gradova i kaštela, a sastavljajući isprave đakon Petar to ili nije htio ili nije smatrao potrebnim naglasiti. Takav bi postupak bio u skladu s općim stavom izaslanika na RS, koji je bio uočljivo pomirljiv prema prosvjednicima. Nema, naime, sumnje da su *missi* došli u Istru s jasnom namjerom da umire stanovništvo i pozitivno riješe većinu njegovih zahtjeva.

Što se tiče samog broja, koji je prilično velik, već ga je Kandler (CDI, komentar uz ispravu) povezo s brojem 344, koliko je iznosio ukupan porez koji su plaćali istarski gradovi i kašteli u doba bizantske vlasti. Doista je zanemariva mogućnost da ta dva broja nisu u vezi, jer se nikako drugačije i ne da objasniti zašto ih je izabrano baš 172. Stoga je tumačenje da su izaslanici dali izabrati "među najuglednijim istarskim stanovnicima" iz svakog grada i kaštela po jednog predstavnika na dva zlatnika osnovne porezne obveze (Margetić, 1983, 13) i najprihvatljivije. Taj je odnos između visine poreza i broja predstavnika vjerojatno potjecao još iz doba bizantske vlasti, što znači da su Karlovi i Pipinovi izaslanici postupili poštujući stare običaje Istrana, pokazujući time svoj načelan stav.

Ne mora nužno biti da se radilo o ubiračima poreza, kako je pretpostavio Kandler (a pobijao, krivim argumentima, Udina (1932, 39)). Kapetani govore kako im je oduzeto pravo na obnašanje službi u gradskoj samoupravi (tribunat), dakle, nisu to

3 O pojmu *populus* vidi Krahwinkler, 2004, 33–35.

4 O tumačenju značenja pojma *iudices* na RS vidi Margetić, 1994, 12–13.

bili (samo) ubirači poreza. Kapetani su osobe koje su predstavljale stanovnike pokrajine, a prije svega njezin nekad vodeći sloj, iz čega proizlazi kako se je radilo o najuglednijim pripadnicima tog sloja. No, ne bi trebalo izjednačavati pojam *prvaci* s *kapetanima*. Nije za očekivati da su kapetani izabrani među pokrajinskim prvacima, jer bi to nužno imalo značiti da je prvaka bilo više stotina, od koji su izabrana 172. Odlika je prvaka malobrojnost, inače se ne ističu u sredini kojoj pripadaju. Istra je, podijeljena u devet gradskih općina, premalena sredina da bi se u njezinu društvu isticale stotine pojedinaca. Takvih je osoba moglo biti nekoliko desetaka, a možda i manje, jer bi spominjanje prvaka Pule trebalo značiti da je samo jedna osoba iz tog grada bila držana prvakom.⁵ Zbog toga smo mišljenja da su među kapetane izabrane sve osobe koje su smatrane prvacima (i koje su došle na skup), a uz njih i drugi, nešto manje ugledni pripadnici društvenog sloja koji je "u doba Grka" upravljao pokrajinom, te je tako dostignut broj 172.

U ispravi se prikazuje kako su pritužbe iznašane zajednički, jednoglasno, premda u praksi tako nije moglo biti. Izabrani predstavnici nisu zastupali sve općine podjednako, oni nisu mogli biti glas svih općina u jednakoj mjeri već i zato što se pretpostavlja da nije iz svake općine izabran jednak broj predstavnika. Ako prihvatimo da je ukupan broj kapetana u vezi s ukupnim poreznim opterećenjem istarskih općina, onda je logično da su općine koje su plaćale viši iznos poreza imale i više predstavnika, pa se i njihov glas najbolje čuo. Nameće se, kako je već izneseno, da je broj predstavnika pojedine općine iznosio po jednog predstavnika na dva zlatnika poreza. Prema toj bi računici Pula i Poreč predstavljala po 33 čovjeka, Trst 30, Rovinj 20, Labin i Motovun po 15, Buzet i Pićan po 10, a Novigrad 6 ljudi. Iznos poreznog opterećenja pojedine općine ustanovljen je u doba bizantske vlasti, ali je bio na snazi i u doba RS. Realno je pretpostaviti kako je taj porez razrezan u skladu s gospodarskim mogućnostima pojedine općine, odnosno, njezinom razvijenosti i napućenošću. Pritom valja napomenuti da su neke od njih (Trst, Buzet, Pićan, vjerojatno i Labin) možda imale manje porezno opterećenje zbog svog pograničnog statusa, tj. bile su zbog vojnih potreba (troškova) oporezovane u manjoj mjeri (Margetić, 1996, 267), premda je i bez toga visina poreznog opterećenja uglavnom u skladu s pretpostavljenom gospodarskom snagom navedenih općina (a budući da iznos ionako nije bio visok, vjerojatnije je kako se radilo o simboličnom izrazu podložnosti).

5 Krahwinkler (2004, 35) smatra da su *primates* na RS obnašatelji svjetovnih službi, te da je poseban rang imao *primas* Pule. Moguće je da *primates* nije značilo samo *prvaci* (uglednici), nego da je to bio i naslov određene službe (Krahwinkler ga uspoređuje s dalmatinskim *priorom* ili *princepsom*, koji je bio i najodličniji član sudskoga vijeća), ali nam se ne čini da se oni u tom značenju navode na RS. Djeluje nam uvjerljivijim tumačenje da je *primas Pollensis* bio najuglednija osoba među predstavnicima toga grada. U suprotnom bi trebalo razjasniti koje su još službe u istarskim gradskim općinama postojale pored onih koje navode kapetani na skupu.

S obzirom na to, jasno je kako na RS, unatoč obliku u kojem je to prikazano u ispravi, predstavnici općina nisu mogli biti tako jednoglasni. Ne radi se o tome da bi bili međusobno u sukobu, već da ih novine koje je uvela nova vlast nisu mogle jednako pogađati. Treba uzeti u obzir činjenicu da je ispravu pisao patrijarhov đakon, te da su na njezin konačan oblik sigurno i carski izaslanici imali utjecaja. U tom smislu ne treba držati kako je pisar zapisivao sve što je izneseno, od riječi do riječi. Izuzev izlaganja pulskog prvaka na početku teksta, sve su izrečene pritužbe zapisane u upravnom govoru i u prvoj osobi množine, premda je po sebi razumljivo da su ih kapetani iznosili pojedinačno, kao i da nije za očekivati kako je svaki od njih 172 govorio na skupu.

U dijelu u kojem govore o "nasiljima" koja im čine biskupi, kapetani iznose kako su prije (tj. za bizantske vlasti) izaslanici Carstva imali smještaj u biskupskoj palači, što bi trebalo značiti kako više nije tako, to jest da su biskupi tu obvezu prebacili na leđa (imućnijih) građana. Podrazumijeva se kako se ovaj podatak odnosi samo na gradove koji su imali biskupsku palaču, odnosno, koji su bili biskupijska središta. Stanovnici kaštela nisu bili pogođeni tom promjenom. Od općinskih središta to se sa sigurnošću može reći za Motovun, Buzet i Labin. Treba, doduše, uzeti u obzir mogućnost da su biskupi imali svoje zgrade i u manjim mjestima, ali je manje vjerojatno da su bile nazivane episkopijima (*episcopium*), kao i da su carski izaslanici uopće zalazili u kaštele u nutrini poluotoka. To je, po svemu sudeći, bio problem koji se ticao stanovnika gradova koji su bili sjedišta biskupa. Drugi je u tom smislu bitan podatak da su se "svi" žalili kako "u javnopravnim morima, gdje je sav narod zajednički ribario," sada više to ne mogu slobodno činiti, jer ih tuku batinama i kidaju im mreže. Može se razabrati da su biskupi uveli podavanje na ribarenje koje su ribari odbijali plaćati (što prešućuju u izjavi), pa su ih zato tukli biskupovi ljudi i uništavali im mreže. Ako je u pitanju smještanja carskih izaslanika moguće i nategnuti kako je to pogađalo stanovnike svih gradskih općina, za problem slobodnog ribarenja to nikako nije moguće. Posve je jasno da su u tom slučaju biskupi ugrozili prava žitelja samo obalnih mjesta – Buzećani i Pićanci, a vjerojatno i Motovunci⁶ nisu o tome imali na Rižanskom saboru što reći, kao ni stanovnici kaštelâ s područja ostalih gradskih općina koji nisu ležali na morskoj obali. Može se očekivati kako su se solidarizirali s primorcima, ali ne i da su iznijeli tu pritužbu, jer ne bi bila vjerodostojna.

Među optužbama na račun istarskog vojvode isto se može utvrditi za onu u kojoj kapetani iznose kako moraju za potrebe vojvode i njegove obitelji ploviti lađama do Mletaka, Ravene i Dalmacije, kao i po rijekama. I u ovom se slučaju radi o novouvedenoj obvezi koja je pogodila stanovnike primorskih gradova i kaštela, s tom razlikom što se ipak spominju i rijeke. Zbog toga moramo uzeti u obzir da se ona

6 Motovunci su se sigurno bavili i ribarenjem, jer je Mirna u donjem toku bila bogata ribom. Međutim, u ispravi se izrijekom govori o ribarenju na moru.

možda odnosi i na mještane naselja uz donji tok Mirne, koja je bila, pod određenim uvjetima, plovna do Motovuna. Ipak, držimo kako se je obveza riječne plovidbe odnosila prvenstveno na rijeke u Padskoj nizini. Istarske rijeke, naime, s izuzetkom donje Mirne, nisu plovne, dok to ne vrijedi za većinu rijeka koje kroz Padsku nizinu teku u Jadransko more. Ako su morali ploviti do Mletaka i Ravene, logično je da su za potrebe franačkog upravitelja i njegove obitelji plovili i Padom i drugim rijekama. Kako bilo, i ova je obveza pogodila samo primorce, s možebitnim izuzetkom stanovnika donjomiranskog područja. Predstavnici kaštela iz nutrine poluotoka zasigurno o tome nisu govorili, jer ih se nije ni ticalo.

S druge strane, među pritužbama se ne mogu prepoznati one koje bi se ticale samo mjesta u kopnenom dijelu pokrajine. Na skupu, dakle, ipak nisu svi iznijeli sve pritužbe, jer je, pored onih koje su pogodile stanovnike svih gradskih općina, bilo i onih koje su opteretile žitelje samo nekih od njih. Predstavništva devet gradskih općina nisu bila brojčano ravnopravna, nego je njihov međusoban odnos bio u skladu s poreznim doprinosom pojedine općine: tko plaća više poreza, ima pravo i na više zastupnika. Tako su i interesi tih gradskih općina, odnosno, posjednika s njihova područja bili bolje zastupani i izraženi na RS. Zbog toga su oni i svoje specifične probleme prikazali kao zajedničke, što se vidi u slučajevima zabrane slobodnog ribolova i obveze plovidbe za vojvodin račun, a vjerojatno i u pitanju ugošćivanja carskih izaslanika. Nema razloga da ne pretpostavimo kako to nisu bili jedini problemi izneseni na skupu koji su prvenstveno odražavali povrijeđene interese najrazvijenijih gradskih općina i vladajućeg (u bizantsko doba) sloja u njima.

Kroz usta kapetana govorio je prije svega najimućniji dio nazočnih istarskih posjednika, nazivan prvacima. On je bio najbrojniji u najrazvijenijim i najnaseljenijim gradskim općinama, smještenim uz zapadnu obalu poluotoka, pa su i interesi tih općina na RS bili najzastupljeniji. Važno je napomenuti da prvaci koji se spominju kao sudionici RS nisu jedini "prvaci" pokrajine: postoje i oni drugi, koji nisu došli na skup jer nisu ni tražili njegovo sazivanje. To je sloj novih odličnika, okupljenih oko franačkog vojvode, koji su u novom sustavu odnosa postali imućnim posjednicima ili su uspjeli, podržavši dolazak nove vlasti, zadržati svoj prijašnji gospodarski i društveni položaj.

PRIMATES POPULI ISTRIE PROVINCIÆ AT THE PLACITUM OF RIZIANO

Maurizio LEVAK

Faculty of Philosophy of Pula, HR-52100 Pula, I. Matetića Ronjgova

e-mail: maurizio.levak@pu.htnet.hr

SUMMARY

The Placitum of Riziano was organized on demand of the 'leaders of the population of the region of Istria' who requested the abolition of the changes introduced by the Istrian duke Ivan. The protesters' role was twofold: they acted as landowners, i.e., individuals and representatives of the class whose certain rights, for example political authority, had been denied, and as representatives of the communes complaining about the rights denied to the communes (after the settlement of the Slavs they were in principle not affected as landowners but as members of the communes). To strengthen their complaints they also mentioned church land although the clergy did not make any complaints themselves. In this respect the Istrian landowners were significantly different from those of the former exarcate of Ravenna. While the latter were able to retain a high position in the society and their interests were related to those of the clergy and their archbishop, the rights of the Istrian landowners were endangered and in conflict with the interests of the bishops, supported by the new authorities. The representatives of towns spoke on behalf of the towns and not the region; the region was represented by the duke – 'our land' therefore did not imply the entire territory of Istria (that would mean that they did not acknowledge the authority of the duke). There are reasons to conclude that the Placitum was not attended by representatives of all Istrian towns and other settlements because entire Istria (as far as Mount Učka) was under the rule of the Franks. The main protagonists among the protesters were the representatives of Pula, Poreč, and maybe Trieste, which were the biggest and most populated towns, making complaints about the abolition of the right of free fishing and the forced seafaring for the duke; clearly, these only affected the Istrian coastal population.

Key words: early Middle ages, Placitum of Riziano, heroes of the people, captains, tribunes

IZVORI I LITERATURA

- Benussi, B. (1897):** Nel medio evo. Pagine di storia istriana. Parenzo, Società istriana di archeologia e storia patria.
- Bratož, R. (1994):** Istrska cerkev v 7. in 8. stoletju (od smrti Gregorija Velikega do Rižanskega placita). *Acta Histriae* 2, 1994, 1 (II). Koper, 53–78.
- Brown, T. S. (1987):** L'aristocrazia di Ravenna da Giustiniano a Carlo Magno. *Felix Ravenna* 1/2 1986 (CXXXI–CXXXII). Ravenna, 91–98.
- Carile, A. (1988):** Introduzione alla storia bizantina, Bologna, Gamma.
- Cavarra et al. (1991):** Gli archivi come fonti della storia di Ravenna: regesto dei documenti. U: *Storia di Ravenna*, II. 1. Dall'età bizantina all'età ottoniana. Territorio, economia e società. Ravenna, Comune di Ravenna – Marsilio editori, 401–547.
- Guillou, A. (1986):** La presenza bizantina nell'arco adriatico. *Antichità altoadriatiche* XXVIII. Udine, 407–421.
- Krahwinkler, H. (2004):** ...in loco qui dicitur Riziano... Zbor v Rižani pri Kopru leta 804. Koper, Znanstveno-raziskovalno središče Koper – Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.
- Margetić, L. (1983):** Srednjovjekovno hrvatsko pravo – stvarna prava. Zagreb – Rijeka – Čakovec, Pravni fakultet u Zagrebu – Pravni fakultet u Rijeci – Zrinski.
- Margetić, L. (1993):** O nekim pitanjima Rižanskog placita. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu* 43, 4. Zagreb, Pravni fakultet, 407–438.
- Margetić, L. (1994):** Neka pitanja prijelaza vlasti nad Istrom od Bizanta na Franke. *Acta Histriae* 2, 1994, 1 (II). Koper, 5–14.
- Margetić, L. (1996):** Iz starije bužetske pravne prošlosti. U: L. Margetić, *Istra i Kvarner*. Izbor studija. Rijeka, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, 265–271.
- Matijašić, R. (1988a):** Ageri antičkih kolonija Pola i Parentium. Zagreb, *Latina et graeca*.
- Matijašić, R. (1988b):** Kasiodorova pisma kao izvor za poznavanje kasnoantičke povijesti Istre. *Zgodovinski časopis* 42, 3. Ljubljana, 363–371.
- Udina, R. (1932):** Il Placito del Risano. Istituzioni giuridiche e sociali dell'Istria durante il dominio bizantino. *Archeografo triestino*, ser. III, vol. XVII. Trieste, 1–84.